

BITVA dvakrát znásilněná

Od prvního boje našich vojáků na východní frontě u Sokolova uplynulo v těchto dnech šedesát let

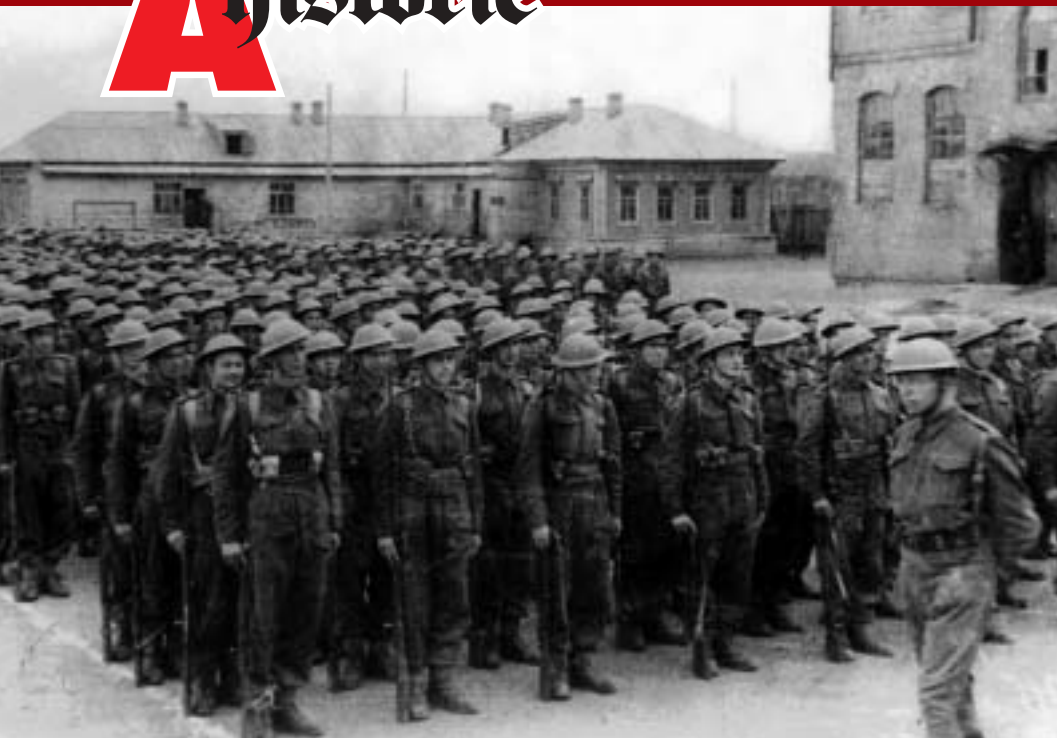
Během čtyřiceti poválečných let byla naše vojenská historie nejednou znásilněna ve prospěch ideologie. Názorným příkladem toho je bitva československých vojáků u Sokolova. Její účastníci byli líčeni dobovým tiskem jako naprosto instantní vojáci, anebo ještě lépe soudruzi, kteří neměli žádné slabosti, žádné lidské vlastnosti. Stále stejně upravený historický příběh se opakoval tak často, až nabyl podobu zakladatele Sovětského svazu z jedné tehdejší anekdoty, ve které se člověk poté, co viděl Lenina v novinách i v televizi, bojí otevřít konzervu.

Zdálo by se, že listopad 1989 uvedl vše na pravou míru. V obzvlášť zuřivé bitvě umírali

u ukrajinského Sokolova lidé, kteří neváhali obětovat vlastní život za svou vlast. Asi málokdo z historiků by si dovolil zpochybnit vysoký morální kredit velitele 1. roty od Sokolova kapitána Otakara Jaroše. Elitní důstojník odchovanému na prvorepublikových masarykovských tradicích. Odvážný a schopný voják, který i v těch nejkritičtějších okamžicích myslel na své podřízené. U Sokolova moc dobře věděl, do čeho jde, a přesto si dobrovolně vybral nejtěžší úsek. Ani o krok z něho neustoupil, a to i za cenu života. Byl to člověk, který do posledního písmene ctil morální kodex profesionálních vojáků naší armády. Čest, věrnost, odvaha pro něj rozhodně nebyla pouze prázdná slova.

Jeho jméno se nám však nepodařilo najít v žádném z nejnovejších encyklopedií. A to i přesto, že jsme v nich objevili doposud žijícího Jaroše loutkového režiséra či slovenského prozaika. Také žádný ze současných útvarů naší armády nedal přednost tomuto jménu při výběru svého čestného názvu.

Těch pár veteránů bitvy u Sokolova, kteří se dožili současnosti, hovoří o nespravedlnosti především ze strany novinářů. Boj za vlast by se prý již konečně měl přestat rozlišovat podle světových stran. A tak jsme se pokusili alespoň připomenout některé aspekty budování naší první jednotky v Sovětském svazu a jejího bojového křtu.

Buzulucké počátky

Jako první dorazil do Pěrvomajských kasáren v Buzuluku počátkem února 1942 transport převážně českých důstojníků a poddůstojníků z Oranek. Tito lidé představovali základní velitelský sbor budoucího praporu. „Poláci nám zanechali celý objekt ve velmi zuboženém stavu,“ vzpomíná na tyto okamžiky generál Oldřich Kvapil. „To, co neodvezli, bylo většinou zničené. Navíc venku byla pravá uralská zima, v místnostech se již delší dobu netopilo. Okna pokrývala pěticentimetrová vrstva ledu.“

Polští důstojníci prý v noci nechtěli chodit na záchod na nádvoří, a tak si nechali v pokoji přistavit barel a do něho vykonávali potřebu. Vojáci to museli druhý den vždy vynášet. „Neuvěřitelným způsobem také plýtvali potravinami. Na skládce hned za domem jsme našli například konzervu, ze které snědli jen dva párky a zbytek

vyhodili. To všechno v době kritického válečného nedostatku. Na skládce se živila spousta vypasených psů,“ dodává generál Kvapil.

Než se našim vojákům podařilo dojednat dávky potravin, neměli co jíst. V tomto okamžiku se projevila jejich šikovnost a schopnost improvizovat. Mezi mužstvem byli řezníci i kuchaři. Upravili prý ze psů tak chutné pokrmy, že nikdo neměl tušení, co vlastně jí. Tedy až do doby, než velitel podplukovník Ludvík Svoboda tuto kuchyni přísně zakázal.

Zato však museli vojáci pokácet stromy, nařezat z nich prkna a vyrobit palandy. Jinak by neměli na čem spát. Ani skutečnost, že chyběly hřebíky, jim tuto výrobní činnost nepřekazila. Podařilo se jim sehnat klubko silného drátu. V praporečnických dílnách ho našťípali a vykovali z něho hřebíky. Dílny zřídila osmičlenná skupi-

na škodováků, která přišla k jednotce. Na začátku měli jen pár pilníků, které si přivezli z domova. Když sehnali první svěrák, byla to velká sláva.

Pracovat začala i přijímací komise, která registrovala, třídila a ubytovávala všechny příchozí. Dvanáctého února bylo oficiálně vyhlášeno zřízení 1. československého samostatného polního praporu. Záhy zahájila jednotka také výcvik. A to bez ohledu na to, že prapor dostal výzbroj až na podzim 1942. Opět pomohli škodováci, ze dřeva vyrobili makety zbraní, které měl prapor dostat a výcvik mohl začít. Velitelé se připravovali v poddůstojnické a důstojnické škole. Činnost zahájila i řada odborných kurzů. Vyléčení sovětských instruktoři, kteří se z lazaretů vraceli na frontu, cestovali přes Buzuluk, kde předávali nejnovější bojové zkušenosti. Obzvláště důležitá byla pomoc při výcviku vojáků v boji s tanky. S podobným druhem boje neměla naše předválečná armáda patřičné zkušenosti.

Později, když prapor dostal u Sokolova za úkol bránit patnáctikilometrový úsek fronty (podobný úsek dostávala většina divize), argumentovalo se jednak jeho početním stavem (téměř tisíc mužů) a mimořádně dobrou vycvičeností. Jen pro srovnání, některé jednotky Rudé armády v té době s ohledem na kritickou situaci odcházely na frontu po pouhých dvou měsících výcviku. Dokonce ani absence skutečných zbraní kvalitu přípravy příliš nelimitovala. Jinou věcí je, že důstojníky a vojáky skutečnost, že nejsou vyzbrojeni, velice rozladovala.

Různorodé bylo i složení příslušníků praporu. Zhruba čtvrtinu tvořili Židé, většinou z prvního odsunu z Ostravska do právě obsazeného Polska. Kromě důstojníků a poddůstojníků prvorepublikové armády zde byli „španěláci“, příslušníci komunistického exilu, Češi žijící v Rusku a dokonce i několik Němců, kteří odešli z Československa do Sovětského svazu za prací v době světové krize. „Není pravda, že bychom my, co jsme šli do Sovětského svazu z Polska se Svobodou, byli před vytvořením praporu internováni v nějakém gulagu,“ tvrdí Oldřich Kvapil. „Jak v Orankách, tak v Suzdale jsme si mohli zachovat vojenskou organizační strukturu, výcvik, vojenskou přípravu a vlastní kázeňské pravomoci. Dostávali jsme vojenský přiděl stravy, nemuseli jsme pracovat a chodili jsme i na vycházky.“ Výjimkou v tomto směru jsou podkarpatští Rusíni, kteří přicházeli do Buzuluku až jako poslední. Většina z nich byla za překročení státní hranice odsouzena ke třem až pěti letům prací v tvrdých podmínkách lágrů. Sověti je navíc nechtěli pro naši jednotku vůbec uvolňovat s tím, že to jsou maďarské státní příslušníci. Také velké složení praporu bylo velice různorodé, od sedmnácti do dvašedesáti let.

Jednotka začala v Buzuluku vydávat své vlastní noviny Naše vojsko, měla k dispozici kapelu,

1. čs. samostatný polní prapor vznikal ve velmi skromných podmínkách především díky šikovnosti našich lidí

v jejímž čele stál Vít Nejedlý. V Buzuluku také vznikla pochodová píseň Směr Praha, kterou zpívali vojáci československé armády po dlouhá desetiletí. Naši inženýři pomáhali v místních závodech, vojáci se účastnili zemědělských brigád a postavili ve městě most. Praporeční lékař František Engel dával se svým zdravotnickým personálem dohromady nejen příchozí, kteří byli často ve velmi zuboženém stavu, ale pomáhal i v několika nemocnicích ve městě, kde se léčili vojáci zranění na frontě. Když byl Buzuluk polskou posádkou, docházelo často mezi armádou a civilním obyvatelstvem ke konfliktům, rvačkám. Chování místního obyvatelstva k našim vojákům bylo naprosto jiné.

Koncem ledna se uskutečnila přísaha. Prapor převzal bojovou zástavu a vyrazil na frontu. Do eselonu 22904 nastoupilo 26 důstojníků, 10 rotmistrů, 237 poddůstojníků, 663 vojnů a 38 žen.

Dnes, kdy v řadách většiny moderních armád slouží ženy, by se nad jejich přítomností asi již těžko někdo pozastavil. V té době to ale byla revoluční událost. Prvorepubliková armáda totiž ženy v uniformě neznala. „Když se Svoboda rozhodl přijmout do praporu ženy, byl v tom i silný sociální aspekt,“ vysvětluje Zdenko Maršálek z Historického ústavu AČR. Buzuluk představoval pro československé státní příslušníky maják naděje. Proto přijížděli do tohoto města s celými svými rodinami. „Přiděly pro civilní obyvatelstvo byly tehdy mnohem menší než přiděly určené vojákům.“ A tak ženy nastupovaly převážně na místa zdravotnic. Některé z nich pracovaly jako

radistky, jiné zase v kuchyni. V praporu sloužily také dvě odstřelovačky. Vojínka Ljaková zabila během bojů u Sokolova sedm Němců.

Tehdejší ministr obrany londýnské exilové vlády generál Sergej Ingr zakázal ženám účast v boji. Podplukovník Svoboda však tento zákaz nerespektoval. Zdenko Maršálek považuje vysvětlování Ingrova kroku snahou překazit odchod vojáků na frontu za naprostý nesmysl. „Je potřeba si uvědomit, že Svoboda přijetím žen porušil tehdy platný branný zákon.“

Ostatně nebylo to poprvé, kdy podplukovník Svoboda obešel či nerespektoval příkaz nadřízené složky. Žádost o odeslání jednotky na frontu poslal přímo Stalinovi. Jako velitel polní jednotky tak nerespektoval základní subordinaci. Své chování většinou ospravedlňoval tím, že Londýn je příliš daleko a nemůže tak daný problém posoudit se znalostí prostředí. Ve většině případů měl také plnou podporu svých podřízených. „Svou roli v tomto případě samozřejmě sehrávalo prostředí, ve kterém se Svoboda ocitl. Je potřeba si také uvědomit, že to byl legionář, nerespektování rozkazu se již několikrát dopustil během první světové války. Nebyla to pro něj nepřekročitelná hranice,“ vysvětluje příčiny tohoto v armádě poněkud neobvyklého chování Zdenko Maršálek.

Děvčata se během bojů u Sokolova překonávala. V plné palbě vyhledávaly zdravotnice v předních liniích raněné, nakládaly je na volokuse (saně na přepravu raněných) a s vypětím sil dopravovaly na praporeční obvazště.

„Nejde ale jen o obrovský kus odvahy, který během bojů ženy prokázaly,“ upozorňuje Oldřich Kvapil. „Když jsme 13. května ustupovali od Sokolova, posel nám vyčerpáním poslední kůň. Nezbyvalo nic jiného, než aby kanon táhli vojáci. Kola se však bořila do bahna, po několika kilometrech jsme s ním nemohli hnout. Naše zdravotnice přišly s tím, že nám pomohou. Samozřejmě, že vytáhnout dělo z bahna nebylo v jejich silách. Když však ostatní vojáci viděli jejich úsilí, naštváli se a postupovali jsme zase dál. Všechny nás moc povzbuzovaly.“

Místo slavnostního pochodu městem čekal naše vojáky v Charkově noční poplach a odchod na frontu

Českoslovenští panfilovci

Prvního března ve večerních hodinách dorazili příslušníci praporu do rozbořeného Charkova. Měli za sebou téměř tři týdny jízdy po válkou zničených sovětských železnicích a 350 kilometrů nočního pochodu. Původně plánovaný odpočinek, spojený s motorizací praporu a slavnostním pochodem Charkovem, se však nekoná.

Již v noci 2. března je vyhlášen ostrý bojový poplach. Vojáci dostávají střelivo a granáty. 4. německá tanková armáda prorazila pozice Voroněžského frontu a valí se na Charkov. Situace je kritická. Rozkaz pro 1. čs. samostatný prapor je jednoznačný. Udržet postavení na linii nově budované obrany na řece Mža. Pokud nepřítel již tato obranná postavení překročil, zatlačit ho zpět za řeku a nedovolit mu postupovat na Charkov.

PŘÍKLAD ŠIRONOVCŮ

Během nočního čtyřicetikilometrového pochodu se prapor kromě neustálých útoků nepřátelského letectva nesetká s nepřítelem.

Několik desítek kilometrů před záchytnou linií u osady Taranovka bojuje totiž poslední dvěstě vojáků 78. gardového střeleckého pluku s mnohonásobnou nepřátelskou přesilou. Právě zde se rodí legenda „ukrajinských panfilovců“. Pětadvacet příslušníků 1. čety 8. roty pod velením poručíka Šironina brání od 2. března železniční přejezd u stanice Bespalovka. Postupně za pět dnů padne dvacet vojáků této čety. Mezi pěticí, která přežila, není nikdo, kdo by nebyl zraněn. Ustupují teprve v okamžiku, kdy se podaří našemu praporu a ostatním jednotkám dobudovat obranu na řece Mža. Zlikvidují více než třicet německých obrněnců a sto vojáků. Všechna pětadvacet příslušníků čety získává titul Hrdina Sovětského svazu.

Tato legenda předurčuje hrdinný a zároveň tragický osud sokolovských obránců. „O našem odjezdu na frontu informoval sovětský rozhlas a tisk. Byla to velká událost. V té době jsme byli na východní frontě jedinou spojeneckou jednotkou. Uvědomovali jsme si, že v nadcházejícím boji nemůžeme ustoupit, že je ve hře nejen naše čest, ale i dobré jméno Československé republiky,“ vzpomíná generál Miroslav Machač. „Po příchodu do Sokolova jsme se dozvěděli o hrdinném boji šironovců. Tento příklad byl tak silný, že jsme neměli v podstatě ani jinou možnost.“

VÁLEČNÁ LEST

Dne 4. března se posílená Jarošova rota přesunula na druhou stranu řeky do Sokolova a začala budovat obranu. Již od 6. března docházelo k drobným střetům průzkumných hlídek. O den později se zhruba patnáct německých tanků pokusilo neúspěšně prolomit obranu u Timčenkova. Osudový den však měl nastat až 8. března. Okolo půl druhé odpoledne zaútočilo čtrnáct nepřátelských tanků na Sokolovo. Palbou sovětských posilových prostředků (dělostřelecké a raketometné baterie) umístěných za řekou a protitankových prostředků, které měla k dispozici 1. rota, se podařilo útok velice rychle zastavit. Tři obrněnce navíc zůstaly stát na místě, vyvalil se z nich mohutný dým. Obránci Sokolova jásali, tři tanky se jim podařilo zlikvidovat hned při prvním útoku. Ve skutečnosti se jednalo jen o průzkum bojem spojený s válečnou lstí. Osádky tanků zásah předstíraly, imitovaly jej za pomoci dýmovnic. Když pak zhruba o dvě hodiny později začal skutečný útok, měli Němci již rozkrytou sokolovskou obranu. Hned

prvními přesně mířenými výstřely domněle zničených tanků zlikvidovali obráncům jedno ze dvou protitankových pětáčtyřicetimilimetrových děl a těžký kulomet.

„Většina z nás se ocitla poprvé na frontě, a tak jsme samozřejmě dělali chyby,“ vysvětluje generál Kvapil. „Když jsme o tři dny později drželi linii obrany na řece a Němci se k nám blížili, nařídil jsem svým vojákům nestřílet. Věděl jsem totiž, že jdou přímo na minová pole, která jsme tam předtím položili. Německého vojáka postupujícího vepředu ale zastřelil protitankovou puškou jeden z mužů sousední jednotky, který o mém rozkazu nevěděl. Vtom se spustila palba ze všech zbraní. Během okamžiku jsme rozkryli veškerá svá palebná postavení, Němci pak na ně zaměřili střelbu.“

Obráncům Sokolova již kromě praporek palebné podpory zůstal jen jeden protitankový kanon, protitankové pušky a granáty. Zbraně, které nemohly prorazit čelní pancíř německých tanků. Střílelo se tedy na pás anebo z boku a zezadu pod věž či do prostoru motoru. Těmito prostředky samozřejmě naši vojáci nemohli zadržet lavinu tanků, která se na ně valila. Za nejrealnější čísla považují historici, že Němci na tomto směru nasadili čtyřicet tanků a dvacet obrněných vozidel.

Na pravém boku pronikají obrněnci do vesnice. Přesto se ještě několikrát podařilo odrazit pěchotu. Ztráty jsou však velké.

HRDINSKÉ PŘÍBĚHY

Okolo páté hodiny obránci zaujmají kruhovou obranu u sokolovského kostela, kde je velitelské stanoviště nadporučíka Jaroše. Svoboda se rozhodne poslat do boje zálohu v podobě všech deseti tanků T-34 a zesílenou četou rotmistra Oldřicha Kvapila. „Už jsme se chystali překročit řeku, když se ke mně přihnul rotmistr Voráč, že prý byl včera povýšen a že si musí tu důvěru zasloužit. Ať ho prý pustím s jeho četou do Sokolova,“ vzpomíná generál Kvapil. „Nakonec si to u velitele praporu vymohl, a to i přesto, že jeho četa měla mnohem menší palebnou sílu. Věděl přitom, jaká je situace na druhé straně řeky, ale přesto tam on a všichni jeho lidé šli dobrovolně. Bylo to obrovské odhodlání.“

Z celé čety se vrátí jen pár vojáků. Zahyne i Voráč. Společně se svými vojáky se brání v jednom ze stavení, které zasáhne tankový granát. V této chvíli se ale Voráčovi lidé ještě úprkem ženou do boje. Jejich mohutné hurá při protiútoky je slyšet až na druhém břehu. Podaří se jim protivníka zatlačit o pořádný kus dozadu. Na jejich nadšení nezmění nic ani skutečnost, že pod čelním z deseti tanků, které jsou vyslány společně

Afakta

■ Výzbroj 1. čs. samostatného polního praporu

Automatické pušky SVD 40.	553 ks
Pušky Mosin-Nagan.	192 ks
Samopaly PPS-41.	47 ks
Lehké kulometry Dektarev DP.	40 ks
Těžké kulometry Maxim MG 1910.	12 ks
Protitankové pušky PTRS-41.	16 ks
Protitankové kanony ráže 45 mm.	2 ks
Minomety 50-PM 40.	9 ks
Minomety 82-PM 41.	9 ks

■ Maxim 1910

Tento licenčně vyráběný typ se od původní německé verze lišil jen drobnými úpravami. Týkaly se především plechového nabíjecího mechanismu.

Kulomet byl chlazený vodou. Ruská verze měla na horní straně chladiče velký otvor, kterým bylo možné plnit také sniž.

Ruské jednotky požívaly tuto obzvláště zdařilou zbraň ještě téměř po celou dobu druhé světové války. V sedesátých a v sedmdesátých letech dosluhoval kulomet v armádách rozvojových zemí.

Ráže:	7,62 x 54 R
Délka:	1107 mm
Hmotnost:	23 kg (bez lafety)
Nábojové ústrojí: ...	plátěný nábojový pás na 250 nábojů
Kadence:	550 ran za minutu
Účinný dostřel:	1100 m

■ Samonabíjecí puška SVT 40

Tato automatická puška zkonstruovaná v roce 1940 se stala první z vývojové řady tohoto druhu zbraní, která vyvrcholila slavným samopalem AK-47. O kvalitách zbraně svědčí mimo jiné skutečnost, že okamžitě

po ukořistění se stávala součástí německé výzbroje. Němečtí konstruktéři důkladně prostudovali mechanismus odběru plynů, který pak využili při vývoji vlastní automatické pušky. Výrobní a cenová náročnost SVT 40 neumožňovala její výrazné rozšíření. Dostávali ji především nižší důstojníci a dobře vycvičení vojáci. A to z toho důvodu, aby mohli co nejvíce využít rychlost střelby. Skutečnost, že se stala základní zbraní vojáků našeho praporu, svědčí o nemalé pozornosti, kterou Sověti věnovali jeho výzbroji. Nevýhodou této pušky byl silný zpětný ráz. K jeho částečnému potlačení se na ústí hlavně montovala brzda.

Ráže:	7,62 mm
Délka:	1222 mm
Hmotnost:	3,89 kg
Počáteční rychlost střely:	830 m/s
Účinný dostřel:	1500 m
Zásobník:	10 nábojů

tění 1. roty v Sokolovu mělo i přes veškeré problémy nespornou výhodu,“ argumentuje historik Zdenko Maršálek. „Bránilo protivníkovi v tom, aby se mohl rozvinout a vybrat si vhodné místo pro překročení řeky.“

Sám podplukovník Svoboda ve svém hlášení nadřízenému bezprostředně po bitvě přiznává, že pokud by rotu posílil by jen přidělenými deseti tanky, Sokolovo by nejspíš udržel. V době kritického nedostatku tanků by však bylo velkým přepychem použít je jako protitankového prostředku. Jejich síla byla především v mobilitě.

Naprosto neopodstatněné jsou i spekulace, že Rusové nás chtěli zdecimovat, a proto náš prapor poslali na nejobtížnější úsek fronty. „Pro Sověty měla naše jednotka především politickou a morální hodnotu,“ vysvětluje Zdenko Maršálek. „Ruský frontový velitel měl proto s jejím umístěním takové starosti, že mu to jen stěží mohla vyvážit bojová hodnota praporu.“

Mnohem jednoznačněji se jeví skutečnost, že 1. rota měla být ze svého postavení stažena

ně s nimi na pomoc 1. rotě, se probořil led. Z řeky se stává neprostupná protitanková překážka.

To už je ale mrtev i velitel 1. roty. Podle jedné z verzí se nadporučík Jaroš právě chystal hodit pod přijíždějící německý tank granát, když ho zasáhla dávka z kulometu přímo do prsou. Podle jiné ho zasáhly střepiny granátu. V každém případě byl smrtelně raněn do prsou.

V této fázi boje se uprostřed Sokolova odehrávají desítky hrdinských příběhů. Mezi nejznámější patří činy vojína Josefa Černého. Když se na něj řítily tank, neutekl. Naopak si chladnokrevně počkal a zlikvidoval ho protitankovým granátem. O něco později, když již pěchota pronikla do vesnice, ukryl se za jedním ze stavení a hodil protitankový granát přímo dovnitř obrněného vozidla. Zlikvidoval tak dvacet Němců najednou. Četař Komárek postřílel z těžkého kulometu více než třicet nepřátel. Obyvatelé Sokolova později vyprávěli o střelci z lehkého kulometu, který v Němci již obsazené vesnici rozprášil kolonu vedoucí zajatce. Jeho střelba se ozývala dlouho do noci a znemožňovala německým vojákům další postup. A tak bychom mohli pokračovat.

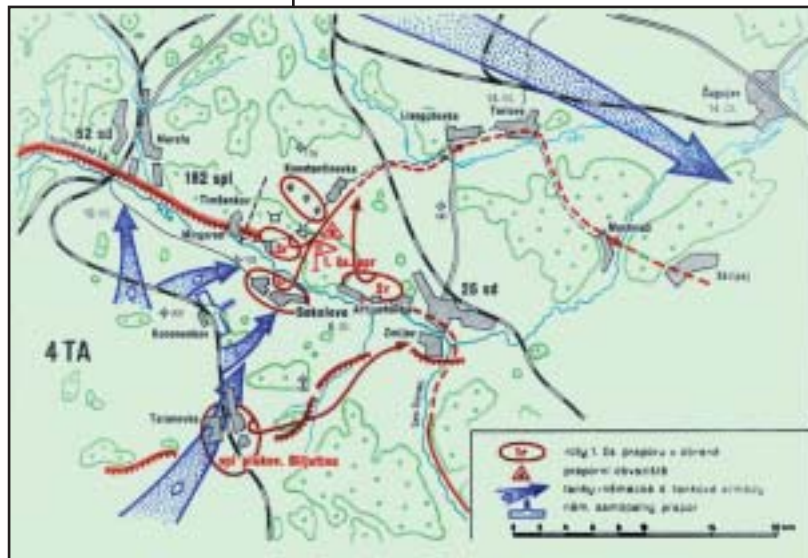
GENERÁLOVÉ PO BITVĚ

V sedm hodin večer vydává Ludvík Svoboda rozkaz ke stažení 1. roty za řeku. V tu chvíli však již neexistuje žádné spojení. A tak se vojáci a ranění vrací po celou noc. Někteří jedinci přicházejí až druhý den.

Ze zesílené roty zbyly jen trosky. Kromě 86 padlých je dalších 56 vojáků raněných. Rota přišla o oba protitankové kanony, 7 protitankových pušek, 5 těžkých a 16 lehkých kulometů a 5 minometů.

Vojenský historik Karel Richtr uvádí jako ztráty na straně protivníka 300 až 400 vojáků, 19 tanků a 4 až 6 obrněných transportérů.

Veškeré výhrady, které zaznávají vůči taktickým aspektům boje, jsou vyřčeny šedesát let po bitvě. A to, jak se říká, je každý generál. Kromě šípovitě obrany mohly být jednotlivé naše rotý rozmístěny v linii přímo na řece Mža. Obzvlášť, když prapor posílilo deset sovětských tanků. Mohly totiž ze zálohy vyjždět na úseky, kde by se zrovna Němci pokoušeli prorazit obrannou linii. Podplukovník Svoboda je ale dostal až 7. března, 1. rota přitom zaujala obranu Sokolova několik dní předtím. „Umís-

podstatně dříve. S tím souhlasí i generál Machač, který hájil okopy v blízkosti sokolovského kostelíka. „Pokud bychom se stáhli v okamžiku, kdy již bylo zřejmé, že převaha nepřítel je skutečně drtivá a nám se postavení ubránit stejně nepodaří, nejspíš by naše ztráty nebyly tak vysoké.“ V tomto případě se ale argumentuje především přerušeným spojením. Telefonní linky byly, i přes veškerou snahu spojařů, skutečně neustále přetrhávány výbuchy německých min.

Otázkou zůstává, proč bylo tak brzy přerušeno i rádiové spojení.

Boj rozhodovala nejen střelba, ale i důležitá informace zachycená radistou

S prázdným žaludkem

Boje pokračovaly také 9. března. K protiútoků sovětské úderní skupiny od Zmijeva se měl připojit rovněž 1. prapor. Kudličova rota překročila zamrzlou řeku a ve čtvrt na osm večer zahájila protiútok na Sokolovo. Třetí rota se pod velením rotmistra Kvapila měla pokusit o obchvat a vázat tak na sebe část protivníkových sil.

Zatímco Kudličova rota byla i přes urputné boje odražena, 3. rota na tom byla údajně mnohem lépe. „Měli jsme automatické pušky, nařídil jsem vojákům, aby stříleli zásadně dávkami. O náboje nebyla nouze, byli jsme přednostně zásobováni,“ vzpomíná generál Kvapil. „Měli jsme obrovskou palebnou sílu, Němci si mysleli, že je na křídle více než sto lehkých kulometů. Naprosto zřetelně jsem viděl, jak před námi ze Sokolova houfně prchají. Přesto jsme dostali rozkaz k ústupu.“

„Jedná se o poměrně častý jev, kdy se vojákovi na bojišti zdá, že postupuje a vítězí, ale přesto se musí stáhnout,“ vysvětluje vojenský historik Zdenko Maršálek. „Nemá totiž přehled o celkovém vývoji na jeho úseku fronty.“

Když se naopak Němci chystali 11. března k protiútoků, nedodrželi zcela rádiovou kázeň. Jejich rozkaz k soustředění zachytil náš radista Kurt Markovič. Výhodou našich vojáků byly jejich velmi dobré jazykové znalosti. Dělostřelectvo pak zaměřilo palbu do míst soustředění jednotek a rozbilo útok před tím, než vůbec začal.

Němci však prorazili na jiném úseku fronty a dobyli Charkov. Vojákům hrozilo obklíčení. Třináctého března přišel rozkaz k ústupu k Severnímu Donci. Čechoslováci se museli probíjet z obklíčení.

U Sokolova padlo zhruba dvacet našich vojáků do zajetí. To je záležitost, která se v minulosti nikdy příliš nezdůrazňovala. A to bez ohledu na to, že se nejednalo o nic mimořádného a už vůbec ne zbabělého. Většina vojáků, kteří se dostali do rukou Němců, byla zraněna, často byli i v bezvědomí. Pět z nich odvezli Němci do protektorátu. Snažili se je využít k propagandistickému účelům. Jedním z nich byl Michal Keďulič. Tomu se nakonec podařilo přežít válku v zajateckém táboře ve Francii. O osudu zbývajících patnácti zajatců není nic známo. Zdenko Maršálek nevyklučuje, že se s nimi Němci vypořádali, vzhledem k tomu že se jednalo o protektorátní občany, jako s vlastizrádci. Ostatně když padl Charkov, postříleli v místní nemocnici všechny naše raněné vojáky.

Odvaha nebyla a ani nemohla být u Sokolova samozřejmostí. V okamžiku, kdy šlo o život, vyžadovala nesmírnou vnitřní sílu. Jedním z mála lidí, kteří ji v sobě nenašli, byl týlař praporu nadporučík Maxmilián Holzer. V době, kdy vojáci bojovali v přední linii, zůstal v Charkově a z nepochopitelných důvodů prapor vůbec nezásoboval. „Od 8. do 13. března naše rota dostala k jídlu pouze přílbou plnou bonbonů, které jsme dali ženám a 200 cigaret,“ vypráví generál Kvapil. „Neměli jsme ani čím krmit koně, dávali jsme jim větývky z jehličím. Jeden z nich nám posel, a tak jsme ho snědli.“

Vojáci také našli pytel mouky, který při ústupu ztratili Sověti. Smíchali jsme mouku s vodou jenom tak bez soli a uplácali z toho placky, které jsme pak pekli na ohni. Jenom díky tomu jsme vydrželi. První stravu nám přivezli třináctého večer, když už byl rozkaz k ústupu, a tak ani ta nemohla být vzhledem k nedostatku času rozdána.“

Naši vojáci byli i v dalších dnech ústupových bojů zásobováni velice sporadicky. Nelze se tedy příliš divit jejich hněvu, který se obrátil proti nadporučíkovi Holzerovi. Prý se bál vydat na čtyřicetkilometrovou cestu do Sokolova, byla totiž neustále bombardována nepřátelským letectvem.

Holzer byl nejdříve v poměrně rychlém procesu odsouzen k trestu smrti. Po jeho odvolání byl tento trest změněn na degradaci a službu v trestní jednotce (další institut, který neznaly naše prvorepublikové řády a Svoboda ho přesto zřídil). Holzer padl v Karpatech. Kulka údajně přišla zezadu.

Afakta

■ Protitankový granát RPG 1943

V případě protitankových granátů se Rusům nepodařilo včas zachytit světový trend. Zaváděli je do výzbroje vysloveně na poslední chvíli v roce 1940. V případě RPG 1943 se jednalo o ruční protitankový granát s kumulativní hlaví. Při letu na cíl ji stabilizovala ocasní část spojená s ní dvěma proužky plátna. Granát vážil téměř jeden a čtvrt kilogramu. Vrhát ho na cíl nebylo tedy rozhodně snadnou záležitostí. Obsahoval však poměrně velké množství trhaviny a tomu odpovídal i jeho účinek.

■ Protitanková puška PTRS-41

Zbraň ze Simonovovy konstrukční kanceláře byla zavedena do výzbroje v roce 1941. Měla samonabíjecí závěrový mechanismus s odběrem prachových plynů a zásobník na pět nábojů. Právě tyto poměrně složité prvky přispívaly k větší poruchovosti zbraně. Pušku bez problémů na bojišti přenášeli dva muži.

Ráže: 14,5 mm
Celková délka: 2,108 m
Hmotnost: 20,9 kg
Počáteční rychlost: 1010 m/s
Průbojnost: 25 mm pancíře ve vzdálenosti 500 m

Hvězdičky a battledressy

VOrankách žila většina našich vojáků ve starých, většinou notně potřhaných civilních oděvech. Generál Kvapil vzpomíná na to, jak jeden z mužů, původním povoláním krejčí, ušil z onucí barety. Na těch pak nosili trikolouru, aby všem bylo jasné, že se jedná o československé vojáky. Oranská skupina nakonec dorazila do Buzuluku v pracovních stejnokrojích Rudé armády. Ostatní rekruti československého praporu přicházeli do Buzuluku v tom, co měli právě na sobě. Většinou v civilních či pracovních vězeňských oděvech. Bylo potřeba je co nejrychleji vystrojít. Buzulucká kasárna byla první základnou Andersenovy polské armády. Po odchodu hlavních sil do střední Asie zde zůstaly intendantní sklady a v nich tři tisíce britských battledressů se všemi doplňky. Ty se po určitých jednáních podařilo převést na naši vznikající jednotku. Vojáci byli na nové stejnokroje hrdí. Do ruských mrazů se však ukázaly jako ne plně vyhovující. Především v britských kožených botách prý pořádně zablý nohy. To si vyžádalo některé zimní doplňky jako ušanky, důstojnické kožešninové kabáty, válenky atd.

Další battledressy již naše jednotka nedostala. Časem, jak se rozrůstala na brigádu a sbor,

Britské stejnokroje získali vojáci 1. čs. samostatného praporu ze skladů Andersenovy polské armády

bylo opět potřeba řešit situaci. Možnost vystrojít se sovětskými stejnokroji byla jednoznačně zamítnuta. Získat původní prvorepublikové uniformy bylo za dané situace nemožné. A tak nakonec zvítězilo kompromisní řešení. Z dovezené britské látky se v Rusku šily značně zjednodušené vzory československých předválečných stejnokrojů. Většina složitějších krejčovských úkonů a ozdobných prvků však s ohledem na možnosti sovětského válečného průmyslu musela vzít za své.

Podobná byla situace v případě hodnostních označení a dalších rozlišovacích prvků. Úplně na začátku si důstojníci vystříhovali hvězdičky ze slídy. Později se hodnostní označení vyrábělo v praporečnických dílnách. Během jednání o zajištění průmyslové výroby sovětská strana navrhovala, aby naši vojáci používali ruské hodnostní ozna-

čení vyráběné ve velkých sériích. Čechoslováci si však uhájili svá předválečná značení. V praxi bylo ale samozřejmě vše mnohem složitější. „Při povyšování přímo na frontě jsme používali, co bylo prostě po ruce,“ vzpomíná plukovník Bedřich Kopold. „Když bylo nejhůře, nakreslili jsme třeba hvězdičku i křídou. Stejně jsme se všichni v jednotce znali a věděli jsme, kdo má jakou hodnost.“ Jeho slova potvrzuje i příběh Marie Kvapilové-Pišlové. Když byla za boje u Sokolova o měsíc později v Moskvě na Všeslovanském sjezdu povýšena na svobodníka, vytáhl Svobodův pobočník cvočky z koženého křesla a nahradil jimi chybějící „frčky“.

Přílohu připravil Vladimír MAREK
Foto: archiv Historického ústavu AČR